

Nitman I. I.

Ivan Franko National University of Lviv

ANALYSIS OF FINANCIAL PROVISION FOR GOVERNMENT SUBSIDIES FOR SMALL BUSINESS AT A REGIONAL LEVEL

Summary

The article analyses small and medium enterprise regional development programs in Ukraine and assesses their topicality and efficiency. The author has outlined the tendencies in government subsidizing of small business and their dynamics in spite of the crisis conditions in the Ukrainian economy. Considered a number of recommendations aimed at making state small and medium enterprise support programs more focused and proportionate.

Key words: small business, small enterprise support program, subsidies, financial-crediting and investment support, concessional lending.

УДК 658:338

Озімчук О. В.

Новолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Тернопільського національного економічного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Розкрито сутність економічного розвитку підприємства та проаналізовано основні його складники. Розглянуто та проаналізовано основні концепції розвитку підприємства. Запропоновано авторське визначення сутності поняття «розвиток підприємства» у вузькому та широкому розумінні.

Ключові слова: підприємство, розвиток підприємства, економічний розвиток, складники економічного розвитку, концепція розвитку, стратегічне управління.

Постановка проблеми. Істотний вплив на умови діяльності підприємств має процес формування ринкової економіки. В Україні змінилися форма власності, методи та принципи державного регулювання, міжнародна конкуренція. У сформованих умовах бізнесу традиційні методи управління підприємством мало підходять у швидкозмінному конкурентному середовищі на зовнішньому та внутрішньому ринках. Оптимальним процесом, який направлений на виживання та стабільне функціонування підприємства в подібних умовах є розвиток. У зв'язку з цим розвиток є важливою умовою ефективності життєдіяльності вітчизняних підприємств в конкурентній боротьбі на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Для розкриття поняття «економічний розвиток підприємства» необхідно спочатку окремо розкрити сутність таких понять, як «підприємство», «розвиток» та «економічний розвиток».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку підприємства досліджується в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних учених, а саме: Афанасьева Н.В., Раевневої О.В., Василенко В.О., Пономаренко В.С., Тридіда О.М., Кизима М.О., Пушкаря О.І., Богатирьова І.О., Кононенко І.В., Масленікової Н.П. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Досягнення в області обґрунтування теоретичних основ розвитку підприємства висвітлені у великій кількості наукових праць, однак на сьогодні сутність, класифікація видових проявів на рівні підприємства чітко не визначені.

Мета статті полягає у дослідженні економічної сутності розвитку підприємства та виділенні його видових проявів на рівні підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність і своєчасність проведення аналізу

методологічних підходів до оцінки рівня економічного розвитку підприємства підтверджується необхідністю вдосконалення існуючих концепцій вимірювання досягнень з урахуванням пріоритетності інноваційного шляху розвитку економіки в цілому.

Мета підприємства полягає в тому, щоб освоювати нові для нього ринки, повною мірою задовольняти потреби клієнтів. Успіхи або невдачі підприємства є наслідком передусім успіхів і невдач його керівника. Керівник має прагнути так організувати роботу на підприємстві, щоб вона якомога більше відповідала потребам усіх його стейкхолдерів [1, с. 182].

Будь-яке з прийнятих рішень повинне в довгостроковій перспективі свідчити про економічну користь підприємства. Отже, забезпечення виживання та розвитку підприємства на ринку слід уважати головним завданням менеджменту [2, с. 109].

Стратегічною метою господарювання будь-якої організації, у тому числі й торгівлі, є забезпечення сталого розвитку. Різні аспекти і проблеми сталого розвитку організації досліджені досить широко. Водночас проблеми взаємозв'язку сталого розвитку організацій та циклічного характеру розвитку економіки розглядаються недостатньо. Особлива увага їм приділяється тільки в періоди настання криз, що не повною мірою відображає наукові та практичні потреби [3, с. 143].

У вітчизняній економічній науці термін «стійкість економіки» отримав популярність у другій половині 90-х років. На думку Поповиченко І.В., основна причина інтересу як учених-економістів, так і практиків до проблеми сталого розвитку – це очевидна безперспективність ринкових реформ, їх нездатність подолати катастрофічне падіння і деградацію структури національної економіки. У силу

багатьох причин Україна опинилася в епіцентрі всіх глобальних проблем сучасності» [4, с. 130].

Однією з важливих умов сталого розвитку є наявність рівноваги в економічних системах. Окрім того, рівновага може бути стійкою або нестійкою. Рівновага є стійкою, якщо економічна система, виведена зі стану рівноваги під впливом зовнішніх факторів, може сама повернутися у стан рівноваги тільки за рахунок впливу внутрішніх факторів.

Необхідно відзначити, що в спеціальній літературі відсутня єдність думок із приводу сутності та змісту категорій «стійкість економіки» в цілому і «стійкість розвитку» зокрема. Якщо до 1989 р. налічувалося більше 30 визначень сталого розвитку, то сьогодні їх число досягає сотні.

Свій внесок до розуміння поняття «сталий економічний розвиток» відносно економічної системи в цілому вніс Маламуд Д.Б., який уважає, що «сталий економічний розвиток – це постійний безперервний процес приросту валового внутрішнього продукту, що припадає на одного жителя країни, підвищення рівня якості життя, купівельного попиту і купівельної спроможності населення, що базуються на якісних кардинальних змінах і всебічному перетворенні господарюючих суб'єктів усіх рівнів управління». На нашу думку, у наведеному вище визначенні також має місце певне ототожнення категорій «сталий розвиток», «економічне зростання» (який цілком може бути і досить нестійким, важкопрогнозованим) і «якість життя». Крім того, сталий розвиток далеко не завжди досягається за рахунок «кардинальних змін і всебічних перетворень», більше того, подібні зміни часто підвищують рівень нестійкості, невизначеності, ризику функціонування і розвитку економічної системи того чи іншого рівня [5, с. 45].

Лук'янов В.І. пропонує таке визначення досліджуваної нами категорії: «Під стійким економічним розвитком розуміється процес якісної зміни організації, за якого зберігається загальна рівновага її економічного потенціалу під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, має місце стабільний економічний приріст, інноваційний розвиток, ефективне використання майнових, трудових і фінансових ресурсів, задовольняються потреби людей у теперішньому часі і не ставляться під загрозу ці тенденції в майбутньому» [6, с. 187].

Перевагою наведеного вище визначення є виділений автором тісний взаємозв'язок між стійким розвитком та економічною ефективністю. Дійсно, без ефективного використання обмежених економічних ресурсів сталий розвиток економічної системи будь-якого рівня навряд чи є можливим.

На підставі критичного аналізу спеціальної літератури нами пропонується таке визначення досліджуваної категорії: під сталим розвитком слід розуміти процес кількісного та якісного приросту основних показників економічної системи за збереження її рівноваги в умовах циклічного розвитку економіки під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів та ефективному використанні всіх економічних ресурсів виробництва, задоволення поточних і майбутніх потреб населення.

Процес забезпечення сталого розвитку має галузеву специфіку. Наприклад, для забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі необхідна наявність певних передумов, включаючи соціальні, економічні, організаційні, інформаційні, інноваційні, правові.

Соціальні передумови включають комплекс заходів, спрямованих на забезпечення здорового

психологічного клімату в колективі і в сім'ях працівників. Економічні передумови охоплюють заходи щодо диверсифікації, концентрації та кооперації торговельної діяльності. Організаційні передумови являють собою структурні перетворення підприємств торгівлі.

Інформаційні передумови необхідні для забезпечення безперервного збору інформації, аналізу та моніторингу фінансово-економічних показників, що характеризують ступінь стійкості розвитку організації. Інноваційні передумови забезпечать конкурентні переваги торгової організації порівняно з іншими, тому необхідно, щоб не тільки виробничі, а й торгові організації розробляли власну стратегію інноваційного розвитку. Правове середовище формується на державному рівні і визначає рамкові умови функціонування підприємств усіх галузей та організаційно-правових форм господарювання.

Таким чином, економічна категорія «сталий розвиток» має складне і неоднозначне тлумачення. Сталий розвиток можливий за наявності і взаємодії передумов до цього процесу, що забезпечує в кінцевому рахунку динамічний розвиток. Для економічного розвитку характерні наявність стабільного економічного приросту, інноваційний розвиток, ефективне використання всіх економічних ресурсів, задоволення існуючих і перспективних потреб населення.

Важливим теоретичним підґрунтям для стратегічного управління розвитком сучасних організацій є концепції їх розвитку. За результатами аналізу праць науковців, які розробляли та застосовували у своїх дослідженнях концепції розвитку організації, виявлено, що в останні кілька десятиріч у теорії управління широко підтримку отримали концепції, які розглядають організацію скрізь призму зміни її ЖЦ. Так, наприклад, Куїні Р. і Камерон К. доводять, що всі зміни, які відбуваються в організаціях, є наслідком передбачуваної моделі, яку можна представити у вигляді стадій розвитку, що характеризуються природною послідовністю; проявом ієрархічного прогресу; охопленням широкого спектру організаційної діяльності та структури. Своєю чергою, Сміт К., Мітчелл Т. і Саммер К. наголошують: «...у процесі організаційного розвитку мають місце визначені правила, і ці правила проявляються таким чином, що процеси розвитку організації приводять самі себе до сегментації на стадії або проміжки часу» [7, с. 45].

У наукових концепціях розвитку організації обґрунтовуються різні моделі її ЖЦ. Їх порівняння дало змогу зробити висновок, що в цілому всі моделі ЖЦ організації можна умовно поділити на дві групи: 1) оригінальні, які практично нерівно синтезувати та представити у вигляді якоїсь одної узагальненої моделі; 2) такі, що можна узагальнити в певній моделі.

До першої групи, зокрема, належить модель Адієса І., який в одній із наукових праць робить цілком слушний висновок, що як і живі організми, організації мають ЖЦ та проходять через нормальні складності, які супроводжують кожний етап їх ЖЦ, або стикаються з проблемами переходу з одного етапу розвитку на інший: «Організації вчаться вирішувати ці проблеми самостійно або вони розвиваються у ненормальні «хворобливі»... проблеми, які зазвичай не можуть бути вирішені без зовнішнього професійного втручання» [8, с. 198]. У своїй моделі ЖЦ організації Адієс І. виділив десять стадій: залицання; дитин-

ство; «давай-давай»; юність; розквіт; пізній розквіт; аристократизм; Салем Сіті; бюрократизація; смерть.

Не менш оригінальною є й модель Торберта У., в основу розробки якої було покладено твердження, що «організація розвивається по мірі того, як її члени стають більш досвідченими в усвідомленні факторів, причин та рушійних сил розвитку та виробляють навички, необхідні для підвищення особистої та між особистої ефективності» [9, с. 32]. Модель ЖЦ організації Торберта має такі стадії: 1) фантазії; 2) інвестиції; 3) визначення; 4) експерименти; 5) визначення продуктивності; 6) вільний вибор структури; 7) базова спільність; 8) ліберальні порядки. Свої оригінальні риси має модель Черчілла Н. та Левіса В., в якій налічується шість стадій розвитку організації: існування; виживання; успіх-вивільнення; успіх-зростання; злет; ресурсна зрілість. При цьому кожна з цих стадій характеризується показниками розміру, різноманітності та складності й описується п'ятьма факторами менеджменту [10, с. 122]: стилем управління, організаційною структурою, розвиненістю формальних систем, головними стратегічними цілями та залученням власників у бізнес.

Вважаємо, що зазначені та інші моделі є цікавими з точки зору розвитку теорії ЖЦ, проте їх широке практичне використання вбачається малоімовірним. Водночас варто зауважити, що будь-яка організація за бажанням може скористатися ними для більш чіткого визначення та розуміння специфіки зміни тієї чи іншої стадії свого розвитку як у середньо-, так і у довгостроковій перспективі.

Проведені Міллером Д. та Фрізенном П. дослідження з проблематики корпоративних ЖЦ дали змогу виявити узагальнюючу модель, що складається з п'яти стадій: народження, зростання, зрілості, відродження, руйнації. Куїнн Р., Камерон К. та Мільнер Б., поділяючи ЖЦ організації на часові відрізки, виділили узагальнені стадії: підприємництва; колективності; формалізації; розроблення структури; занепаду. При цьому і перші і другі дійшли слушного висновку, що кожна зі стадій ЖЦ демонструє певні відмінності між організаційними змінними: стратегією і структурою, методами прийняття рішень тощо.

Розвиваючи ідеї вищезазначених науковців та ідеї Хенкса С., Лестер Д., Парнелл Дж. та Каррагер А. [11, с. 273] запропонували для проведення емпіричних досліджень ЖЦ розвитку організацій використовувати модель, в якій виділили п'ять стадій: 1) існування (existence); 2) виживання (survival); 3) успіх (success); 4) оновлення (renewal); 5) занепад (decline). Позитивно оцінюючи практичні можливості застосування цієї моделі під час формування стратегії розвитку організації, зауважимо, що однією з найбільш вдалих для зазначених цілей і нині залишається узагальнююча модель ЖЦ організації Хенкса С. Пояснити це можна передусім тим, що вона була синтезована на основі багатьох теоретичних досліджень. За результатами цього синтезу Хенкс С. [12, с. 485] обґрунтував думку, що організації розвиваються шляхом проходження п'яти загальних стадій (етапів): створення компанії (start-up); розширення або експансії (expansion); зрілості (maturity); диверсифікації (diversification); занепаду (decline).

У цілому еволюційні зміни в системі організаційного розвитку, як правило, відбуваються в ході реалізації загальної, довгострокової, часто ретельно

обміркованої програми розвитку. При цьому мета еволюційних змін обумовлює підвищення рівня якості праці та зростання продуктивності роботи організації. Тому розширена концепція організаційного розвитку передбачає і структурний аспект, в якому забезпечуються зміни організаційного регулювання планів та завдань діяльності організації, і кадровий аспект, що полягає в реалізації заходів щодо підвищення кваліфікації її співробітників, а також у стимулюванні їх готовності до прийняття і забезпечення змін. За слушним зауваженням Норберта Т. [13, с. 205], цільова установка організаційного розвитку (економічна та соціальна ефективність) завжди повинна спиратися на комбінування двох зазначених аспектів.

Незважаючи на всю привабливість еволюційної форми розвитку, як слушно зауважують Бай С. [14, с. 130], Козлов А. [15, с. 117], у нинішніх умовах господарювання організація не завжди спроможна утримувати свої позиції на ринку, йдучи шляхом еволюційних змін. «Процеси можуть перетворитися на «непридатні» і, якщо це трапиться, не буде сенсу налагоджувати або поліпшувати їх – краще створити щось нове, адекватне до ситуації» [16, с. 102]. Розвиток організації не може йти тільки поступально, у житті зростаючої компанії невідворотно виникають проблеми, протиріччя, внаслідок чого періоди стабільного розвитку змінюються кризами, успішний вихід з яких є базою для подальшого зростання. У періоди криз актуальності набуває практика застосування революційної моделі розвитку, що передбачає повне або часткове руйнування традиційних організаційних меж, зміну як змісту, так і кількості внутрішніх організаційних процесів тощо. Застосування революційної моделі розвитку організації часто пов'язують із проведенням процесів реструктуризації, використанням інструментарію редизайну, реінжинірингу.

Висновки. Підсумовуючі все вищесказане підкреслимо, що економічний розвиток підприємства – незворотні, керовані, вимірні, цілеспрямовані, закономірні кількісно-якісні та сутнісні зміни економічної системи в довгостроковому періоді, що відбувається під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів, зумовленість яких характеризується дією основних законів діалектики, що не виходять за межі глибинної внутрішньої сутності такої системи, для забезпечення його найбільш оптимального та ефективного функціонування підприємства в середовищі, в якому воно діє.

Вчені всього світу працюють над створенням економічної моделі підприємства, в якій визначальними характеристиками були б сталий економічний розвиток та швидке пристосування до змін середовища функціонування. Світова фінансова криза показала, що старі економічні закони не діють із тією ефективністю, з якою їх розробляли. Вони втратили свою актуальність у зв'язку зі зміною економічних систем та економічних відносин між ними. Завданням учених сьогодення є розробка таких моделей, методик і форм розвитку, які найповніше б відповідали вимогам сучасності.

Подальші дослідження доцільно здійснювати в напрямку оптимізації показників економічного розвитку підприємств; розроблення рекомендацій щодо вдосконалення оцінювання та регулювання економічного розвитку; системи формування дієвої моделі мотивування керівників підприємств у дотриманні принципів, які сприяють підвищенню рівня економічного розвитку.

Список літератури:

1. Пікуш Т.А. Теоретико-методологічні засади формат-менеджменту торговельних мереж / Т.А. Пікуш // Формування ринкової економіки. – 2013. – № 30. – С. 178–188.
2. Виноградов В.В. Концептуальні засади оптимізації інформаційних ресурсів у системі маркетингового менеджменту торговельних підприємств. / В.В. Виноградов // Торгівля і ринок України. – 2012. – Вип. 34. – С. 107–115.
3. Стасюк Н.В. Маркетинговий менеджмент в риночній орієнтації торговельних підприємств / Н.В. Стасюк // Прометей. – 2011. – Вип. 2(35). – С. 142–145.
4. Додонов О.В. Адаптація інформаційної системи торговельного підприємства до концепції маркетингового менеджменту / О.В. Додонов // Науковий вісник. – Полтава, 2012. – № 1(52). – С. 128–132.
5. Фединець Н.І. Сучасний інструментарій у діяльності менеджера торговельного підприємства / Н.І. Фединець // Торгівля, комерція, підприємництво. – Львів, 2011. – Вип. 13. – С. 44–48.
6. Поповиченко І.В. Аналіз можливостей впровадження категорійного менеджменту в діяльність виробничо-торговельних підприємств / І.В. Поповиченко // Європейський вектор економічного розвитку. – Дніпропетровськ, 2014. – Економічні науки. – С. 185–192.
7. Демешок О.О. Побудова механізму розв'язання проблем управління потенціалом сталого розвитку: регулятори та закономірності руху / О.О. Демешок // Управління розвитком складних систем. – Київ, 2014. – Вип. 19, Ч. 2. – С. 43–46.
8. Фоменко А.В. Науково-теоретичне обґрунтування механізму управління стратегічним розвитком підприємства / А.В. Хоменко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – Харків, 2014. – Вип. 48. – С. 197–200.
9. Ревун К.І. Теоретико-методологічні засади управління збалансованим розвитком / К.І. Ревун // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Чернівці, 2014. – Економічні науки. – С. 26–37.
10. Васюткіна Н.В. Механізм управління сталим розвитком підприємства / Н.В. Васюткіна // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці, 2014. – Економіка. – С. 120–124.
11. Меліка С.О. Концептуальні основи управління соціально-економічним розвитком підприємств / С.О. Меліка // Сучасні підходи до управління підприємством. – К., 2013. – Т. 2. – С. 271–275.
12. Кореновський О. Концептуальні підходи до формування механізмів управління сталим розвитком соціально-економічної системи / О. Кореновський // Ефективність державного управління. – Львів, 2012. – Вип. 32. – С. 482–490.
13. Клименко С.М. Концептуальні засади формування механізму управління розвитком підприємств / С.М. Клименко // Науковий вісник. – Полтава, 2011. – Серія «Економічні науки». – С. 205–208.
14. Петрова І.Л. Стратегічне управління розвитком / І.Л. Петрова // Науковий вісник. – Полтава, 2011. – Серія «Економічні науки». – С. 128–132.
15. Дятлов С.А. Підходи до економічного управління сталим розвитком / С.А. Дятлов // Економіка та менеджмент: перспективи розвитку. – Суми, 2012. – С. 117–118.
16. Родіонова Н.Й. Удосконалення аналітичного інструментарію управління економічним розвитком підприємств / Н.Й. Родіонова // Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону. – Суми, 2012. – С. 101–102.

Озимчук Е. В.

Нововолынский учебно-научный институт экономики и менеджмента
Тернопольского национального экономического университета

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Резюме

Раскрыта сущность экономического развития предприятия и проанализированы основные его составляющие. Рассмотрены и проанализированы основные концепции развития предприятия. Предложено авторское определение понятия «развитие предприятия» в узком и широком смысле.

Ключевые слова: предприятие, развитие предприятия, экономическое развитие, составляющие экономического развития, концепция развития, стратегическое управление.

Ozimchuk O. V.

Novovolynsk Science-Educational Institute of Economic and Management
Ternopil National Economic University

THEORETICAL APPROACHES TO DEFINING THE ESSENCE OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

Summary

The article reveals the essence of economic development enterprises, and analyzes its main components. Considered and analyzed the basic concepts of the enterprise. The author defined the essence of the concept of "enterprise development" in the narrow and broad sense.

Key words: enterprise, enterprise development, economic development, components of economic development, concept development, strategic management.